

MO6 - ČLOVĚK A SPOLEČNOST

společnost – různá pojetí, sociální systém, abstraktní pojem, nekončící vývoj, změny, zvraty, vývoj od nejnižších forem po vyšší

lidstvo – etnikum, národ, civilizace, komunita

Typologie společnosti

Archaická společnost

- do 7. tis. př. n. l. (Období vývoje člověka před neolitickou revolucí)
- První společnost, nejstarší fáze lidské kultury
- **Společenství lovců a sběračů**
- kočovný způsob života
- postavení ve skupině podle věku a pohlaví, nejváženější staří muži – nejzkušenější
- cílem uspokojení základních potřeb X ne hromadit majetek a bohatnout

Tradiční společnost

- zlomem neolitická revoluce, 7. tis. př. n. l. do 18. st.
- **Vznik prvních měst, rozvoj dělby práce**, sociální stratifikace na principu **kast** nebo **stavů** a feudální systém vlády
- Základní společenská instituce: **náboženství**
- Většina populace se věnuje **zemědělství**, obživa se organizuje v rámci svých domácností

Moderní společnost

- Přelom 18. a 19. století → nahrazuje společenský řád tradiční společnosti
- Mezník: průmyslová revoluce
- **Základní procesy: Industrializace** (rozvoj průmyslu), **urbanizace** (soustřeďování ekonomického i kulturního života do velkých měst) a **demokratizace**=modernizace
- **Intenzivní rozvoj:** dělby práce, tržní ekonomiky, politické demokracie a sekularizace
- Zemědělství → **průmysl** (příp. služby)
- Stavovská struktura → **struktura třídní**
- Zvýšení životní úrovně obyvatelstva a populační růst

Postmoderní společnost (pozdně moderní společnost)

- Západní Evropa a Severní Amerika koncem 60. let 20. stol.
- **Ekonomická stránka:** přesun značné části populace ze sektoru průmyslu do **sféry služeb** a tzv. **znalostní ekonomiky** (tvorba a zpracování informací), prudký **rozvoj informačních technologií**, postupující **proces globalizace** (zintenzivnění celosvětových sociálních vztahů) a nové ekonomické rozdělení světa
- **Kulturní revitalizace, multikulturalismus** a oslabující role politických ideologií
- **postindustriální** – rozvoj terciéru (na úkor sekundéru), přesun do služeb, komunikační technologie, změna profesní struktury, priorita teoretických znalostí (školení)
- **informační, medializovaná** – dominantní role médií, informační revoluce, obrovské množství zdrojů informací (problém? zahlcenost atd.), pc, internet – symboly doby, usnadnění komunikace X odosobnění vztahů
- **konzumní** – změna životního stylu, nárůst spotřeby, reklama – manipulace, mít nebo být?, materialistické zaměření společnosti, nákupní centra online shopping, mírou úspěchu – vlastnictví, degradace hodnot, velkým problémem znečišťování životního prostředí, vyčerpání zdrojů, výroba X příroda, hrozí nám nebezpečí? (přelidnění, zásoby potravin, suroviny, ekologická katastrofa atd.)

Společenské procesy a změny

- **sociální dynamika** – zkoumá procesy a změny ve společnosti
- rozvrstvení společnosti
- význam náboženství, sekularizace
- trávení volného času
- způsob komunikace
- vztah k přírodě
- význam vzdělanosti
- funkce, význam a podoba rodiny
- vztah k jiným kulturám
- postavení žen
- **evoluce** – pomalá pozvolná změna, CH. Darwin

Revoluce – rychlá velká náhlá změna, neolitická, průmyslová, sexuální (hnutí hippies)

- **Mao Ce-tung** – 50. léta, ČÍN, představitel čínské komunistické strany, radikální, 1958 – Velký skok vpřed (dohnání světových velmocí) X v praxi tragédie (hladomor apod.), čínská kulturní revoluce (velká proletářská kulturní revoluce), 1966-1976 – proti kapitalismu a náboženství, staré kultuře, rudé gardy studentů a dětí – změny ve školství a ekonomice, kult Velkého Maoa, Rudá knížka (jediná povolená), popravy, vězení, chaos, boje mezi gardami, zastavení výroby a školství, Mao v roce 1976 umírá, 1,7 mil obětí
- **Gang of four** – 1976, pokračování revoluce, 4 politici (vdova po Mao Ce-tungovi), cílem ovládnout zemi, soupeření s umírněnými komunisty, lži, zatčení, odsouzení
- **Jaro národů** – 1848, série revolucí, nespokojenost v Evropě, lavinovitý průběh, ve většině revoluce potlačeny X cesta k liberalismu
- **Batista, Castro** – Kubánská revoluce 1953-58, B. režim svržen revolucí Fidela Castra (Hnutí 26. července), diktátoři
- **Pahlaví, Chomejní** – Írán, Ajatolláh Chomejní duchovní, šiit, teokracie (z monarchie na republiku), dynastie Pahlaví, prozápadní, svržena duchovním, změna režimu, 1979
- **Koncepce společenského vývoje**
 - **lineární** – evoluce, historický vývoj, vzestupná přímka, zastánci Comte, Durkheim
 - **cyklická teorie** – opakování uzavřených cyklů, vzestup a pád civilizací, 8 tzv. velkých kultur – čínská, indická, Babylon, Egypt, antika, arabská, mexická, západní, Oswald Spengler – Zánik západu

industrializace – technický pokrok, přechod od ruční výroby k tovární velkovýrobě

globalizace – neřízený proces ve společnosti, bez kontroly a definice, propojování hlavních ekonomik národů, prohlubování vzájemné závislosti národů, v ekonomice, ekologii, politice (NATO), sociálních oblastech

- **příčiny:** doprava, globální vesnice, informace a komunikační technologie, liberalizace mezinárodního obchodu
- **dopady:**
 - + snadná a rychlá doprava (obchod, turismus)
 - + rychlé šíření informací
 - + sdílení poznatků vědy a techniky
 - + možnost práce a studia v zahraničí
 - + dostupnost zahraničních statků a služeb, nadnárodní společnosti – McDonald, Shell, CocaCola, *fairtrade – nadnárodní společnost, sociální hnutí spravedlivé ceny za produkty, dodržování sociálních a enviromentálních standart
 - hrozba terorismu, organizovaný zločin, šíření nemocí
 - krach místních firem a maloobchodů
 - přistěhovalectví...?

sociální hnutí – kolektivní snaha o prosazení zájmů v určité oblasti, upozornění na společenské problémy, návrh řešení, náprava nedostatků, legální i nelegální aktivity

- **dělnické hnutí** – s rozvojem industrializace, 18. a 19. st., cíle – zlepšení pracovních podmínek, navýšení mezd, zkrácení pracovní doby, nárok na dovolenou, Luddité – rozbíječi strojů, 1864 – mezinárodní sjezd dělnictva v Londýně, 1. internacionála, organizovanost, SI – socialistická internacionála, progresivní aliance (PA) socialistů a sociálních demokratů v evropském parlamentu
- **hippies** – 60. léta 20. st., San Francisco, pacifismus (Vietnam) – odpor k válce, mír, láska, svoboda, drogy (marihuana, LSD), volná láska (sexuální revoluce), dlouhé vlasy, květinové děti
- **antiglobalisté** – hnutí proti globalizaci, nerovnost, práva pracujících v rozvojových zemích, Fairtrade*, MMF, WTO, Světová banka, znečišťování životního prostředí, INPEG Praha 2000

Sociální stratifikace

- systém společenského rozvrstvení
- rovnost a nerovnost (nerovnost není nespravedlnost)
- LZPS – rovnost před zákonem
- **nerovnost** – biologická nebo sociální rozdílnost, odlišnost, „lepší a horší“, pohlaví, vzdělání, postavení na trhu práce, majetek a moce, barva pleti, národnost, problém diskriminace
- **diskriminace** – záměrné znevýhodňování z určitého důvodu, rozdílný přístup k jednotlivým skupinám, př. rasismus, genderová nerovnost (diskriminace žen, problematika rovných příležitostí), ageismus, sexuální orientace, zdravotní stav
- **straty** = sociální vrstvy (stratum – vrstva)
- nerovnost celých sociálních skupin lidí, hierarchické uspořádání sociálního systému
- moderní společnost – stratifikace do tříd – **nižší, střední, vyšší**
- 3 obecné dimenze, **Gerhard Lenski** – USA sociolog: **majetek, vzdělání, moc**
- **sociální distance** – propast, vzdálenost mezi společenskými vrstvami, běžný společensko-historický jev
- osy stratifikace: **ekonomická (majetková) osa** – bohatí a chudí
sociální osa – vážení anevážení
kulturní kapitál – vzdělání a nevzdělání
- **elita** – skupina se schopností vládnout a významně ovlivňovat společenský život

(teorie elit) X **celebrita** – aktuálně mediálně známý jedinec

Stratifikační systémy

- **otrokářský** – svobodní a otroci, jedna osoba majetkem osoby druhé, různá práva otroků (majetková a osobní), různé postavení, zajatce, dlužník, vznik narozením, zánik vykoupením, propuštěním na svobodu, zánik až v pol. 19. st. v Z. Společnosti (USA) novodobé otroctví – práce dětí (200 mil.), obchod s bílým masem (zneužití prostituce), práce lidí v nelidských podmínkách (Čína, IND)
- **kastovní** – ohraničená sociální vrstva, nepropustnost – nemožnost přechodu do jiné, členem se člověk stává narozením
 - **Indie** – bráhmani – kněží, kšatrijové – vládci, bojovníci, vaišijové – obchodníci, šúdrové – otroci + nedotknutelní (Boží děti – na okraji společnosti, mimo kasty), oficiálně zrušeno X stále kasty existují
- **stavovský** – feudální středověká společnost, vlastní práva, privilegia, zájmy, životní styl, výše majetku, větší propustnost – sňatek
 - **šlechta** – nejvyšší, urození, řídí spol., uzavřená vrstva, duchovenstvo – kněží, kanonické právo, heterogenní skupina (třetí stav) – poddaní, nevolníci, měšťané, obchodníci dnes přeneseno mezi příslušníky stejné profese (advokáti, doktoři apod.), prosazování kolektivních zájmů, vlastní kodexy, organizace, profesní morálka, profesní komory, občas povinnost (ČLK, exekutorská atd.), profesní sdružení
- **třídní** – specifické pro moderní společnost, základem ekonomické rozdíly (chudí, bohatí), majetek, příjem, životní styl, propustné

- **marxistické hledisko** – buržoazie – kapitalisté a proletariát – dělníci, rozdíl ve vlastnictví výrobních prostředků (mají/nemají), antagonistický vztah (protichůdný) – nepřátelé, třídní boj, třídní vědomí, významná teorie sociální změny (vznik beztřídní společnosti), Manifest komunistické strany 1848

Weber – postavení na trhu práce

západní společnost

- **vyšší vrstva**
 - **horní** – ústavní činitelé, podnikatelé s vysokými příjmy
 - **spodní** – specializovaní odborníci, věci, inženýři, střední podnikatelé
- **střední vrstva**
 - **horní** – malí podnikatelé, umělci, manažeři, řídicí pozice, odborníci
 - **spodní** – úředníci, učitelé, vysoce kvalifikovaní dělníci, velkofarmáři
- **nižší vrstva**
 - **horní** – malí farmáři, středně kvalifikovaní manuální pracovníci
 - **spodní** – nekvalifikovaní manuální pracovníci
- **underclass** (třída deklasovaných) – závislí na sociálních dávkách, imigranti, etnické menšiny, bezdomovci, kriminálníci, drogově závislí

změny v třídní struktuře

- **vyšší vrstva** – manažerská revoluce (oddělení vlastnictví a řízení), fragmentace – rozdíl mezi elitami, jiné zájmy někdy i spory (finanční, obchodní, průmyslové, intelektuálové)
- **střední vrstva** – nárůst terciéru, nesourodost (zaměstnanecký salát), dělí se a proletarizuje se a naopak, tahounem společnosti? (sociální problém)
- **nižší vrstva** – pracující (dělníci), blíží se střední třídě postoji a chováním + vrstva nezaměstnaných, rostoucí chudoba
- **underclass** – skupiny vyloučených z trhu práce

sociální mobilita

- společenský pohyb mezi vrstvami, sestupná i vzestupná, větší rozsah sociální mobility než dříve, větší otevřenost stratifikačního systému (otevřená společnost)
- **vertikální:**
 - **faktory vzestupu** – vzdělání, kvalifikace, štěstí, manželství
 - **faktory sestupu** – nemoc, nedostatek, kvalifikace, neschopnost, smůla
- **horizontální** – územní přemisťování, profesní změna beze změny sociální vrstvy
- **the „outs“** – mají šanci, neprivilegované sociální vrstvy
- **the „ins“** – jedinci na privilegovaných pozicích nemají jistotu
- **sociální status** – postavení, které jedinec zaujímá v sociální skupině, má určitou hodnotu a je svázáno s výkonem určité role
- **sociální role** – jak se chovat v sociální pozici, souladu s očekáváním, řád ve společnosti, usnadnění života

sociální problémy české společnosti

- **cizinci** – přistěhovalci, aktuálně Ukrajinci, Vietnamci – přijímání většinové kultury
- **Romové** – 250 000, sociální vyloučení, znevýhodněné postavení, omezený přístup na trh práce, nízké vzdělání a kvalifikovanost, kriminální činnost, zadluženost, chudoba, protiromské pochody, protiromské dezinformace, integrace (zapojení menšin) – vzdělávání, problém – jejich etnické vědomí, negativní sebeobraz prostředím, které je obklopuje, sídelní segregace
- **nezaměstnanost mladých**
- **stárnutí populace**
- **klesající sňatečnost a porodnost**

- **asimilace** – přizpůsobení menšin, proces začleňování menší skupiny do větší
- **pozitivní diskriminace** – zvýhodňování v určitých oblastech (vzdělání, zaměstnanost) skupiny dříve znevýhodňované
- **rasa** – z arabštiny – ras – hlava, stejný biologický základ, barva kůže, struktura vlasů, obličejové rysy, tvar lebky, seskupení lidí na základě společných fyzických nebo sociálních vlastností do kategorií, které společnost obecně považuje za odlišné
- **etnikum/etnicita** (kmen) – skupina lidí, kterou spojuje společný původ, zvláštní kulturní znaky (především jazyk), tradice a mentalita, soubor faktorů kulturních, teritoriálních, historických, biologických, jazykových, vědomí společného původu, mají vlastní etnické vědomí – ostatními vnímání jako odlišní, národ – nejvýznamnější etnická skupina
- **Xenofobie** – odpor vůči všemu, co má svůj původ mimo vlastní sociální skupinu a je vnímáno jako cizí

rasismus

- pohlíží na svět perspektivou existence různých ras, které jsou vymezené na základě fyzických a biologických znaků
- Předpokládá při tom nerovnost těchto ras, tj. existenci ras nadřazených (plnohodnotných) a podřazených (méněcenných)
- tradiční taxonomie – 3 základní rasy, jinak až 30, obtížná hranice
 - **negroidní** – subsaharská Afrika
 - **mongoloidní** – východní a jihovýchodní Asie, Severní a Jižní Amerika
 - **europoidní** – Evropa, západní Asie a severní Afrika
 - + míšenci (Mestici, Mulati, Zambové)
- **politika rasová segregace** – apartheid, oddělení ras, v JAR (48-94) a i USA
- **Nelson Mandela** – první černošský prezident JAR, 90. léta 20. st., boj za rovnost ras, rasové vyrovnání a tzv. reconciliation (usmíření), 1993 - Nobelova cena za mír společně s Frederickem de Klerkem (bývalý prezident)
- **Rodney King** – oběť rasového policejního násilí, 1991, aktivista, spisovatel, USA
- **Martin Luther King, Jr.** – baptistický kazatel, USA, černošské hnutí za občanská práva, 50. - 60. léta 20. st., vražda 4. 4. 1968, „I have a dream...” - jeden z nejslavnějších projevů v historii (USA)
- **rasové nepokoje**
 - USA, Illinois, Chicago, 1919 (následně Rudé léto)
 - USA, California, Los Angeles, 1992 (29. 4.)
 - BLM, George Floyd, 2020 atd.